

Benes

I. Emlékkép

1.

Az első egy festmény, amelyről írni illene most. Ez a megfáradt Mester lezáruló szemhéjának derengéstükre. A rés szemlehungyaszerűen zárja le az ég kékjének élményét. Ilyen befogadó lehetett a Mester örökkévalóságot ígésző tekintete. A Földanya lezáruló szemhéja a mindenséget maga alá gyűrő szemfedő: vagyis, megfordítva, maga az Anyaföld. Egyszerűsítő, mégis iszonyatosan mély képi emlékek lehengerlő láttatása az életélménynek búcsút intő elszenderülés pillanatában... Mester, miért is vallottad volna be az elfáradásod: hogy titkon Téged is nyomnak az évek, amikor évtizedek óta harcedzett, vitális, örökmozgó, szellemileg friss művészként kezeltek?

2.

Nagyítások. Darabolások, részletek. De e részletekben van elrejtve az egész ígérete. A múlt leglényege, szíkjá, veleje mindig megmarad a jelenben is. Az idő múlásával egyre gyakrabban esik meg, hogy képzeletünk csörlőjével visszapörgetjük az emlékeinket. Valamiért szükségünk van az emlékképeinkre: azok ilyenkor szeletelt élőképekké válnak, és egy látszólagos valóságmegélés-állapotba kerülünk általuk. E képesség jól elrejtve bennünk van. A képek szinte maguktól tódulnak elő: olyan élmény ez, mint a révülés.

3.

Rokonítások: Benes önmaga által modern realizmusként meghatározott művészete a statikus halálközeli állapotok és a szinte derűs,

végősig való kitartás elegye. A hetvenes években a mozdulatlanságba dermedt Sáfrány Imrére néztünk fel hasonlóképpen, rémült csodálattal. Aki, bár testi mivoltában lebénult, évekig ágyhoz kötötte, vastag dioptriája mögül leskelődve, az életműve javát felemésztő padlástűz után is tudott alkotni. Mindaddig, míg a filctollat/golyóstollat markoló dermeteg kezéből a kór kisajtolta az utolsó csepp rajzinger-rándulásokat is. Sáfrányt az ágyhoz kötöttsége sem akadályozta meg abban, hogy kezének aprócska mocanásaival zseniális karcokat, tört vonalú rajzocskákat fabrikáljon. Kinagyításukkal e karcok markáns, zseniális művek. Ehhez fogható, gyöngyözve gyötrődő, túlélést segítő eruptív vonalhalmaz-lüktetést csak Mauritsnál és Benesnél tapasztalhatunk.

4.

Rokonítások: Jelképesen, Benes Mester vagy az apostolok, vagy az angyalok közé szötte be magát. Az eltávozott alkotóművészeink közül immár többen, akiket látszólag elemésztett az idő – panoptikumunkban sorakoztak fel. És az alkotásaik is többnyire épségben megmaradtak. Mert hogy, hogy nem, de szerencsére nem rendeltetett mindenki számára egy-egy, az életművet megsemmisítő tűzvész, máglya. A műveikbe temetkezve mindig találkozhatunk velük: általuk üzennek. Ezért gyakran érezhetjük úgy, hogy a végső megállapodásra képtelen művészeink tovább élnek. A folyton újításokban gondolkodó szellemi vezető, Ács József, a csodálatos tereket nyitogató, díszlettervező Petrik Pál, a lendületes tájimpreszióiról ismert, a szabadkai Képzőművészeti Találkozót sok éven át igazgató Szilágyi Gábor, a gerinces úrpályákon fénysugarakat röptető Torok Sándor, a csontszárnyú lepkékkel álmodó muravidéki Gálics István, s a gólemek világában közlekedő Benes József. Léteznek-e még olyanok, akik Benes legendás anekdotázásai miatt sem tudtak végképp eltávozni?

5.

Akik életükben érdekeltek voltak a délvidéki lét valós ízének a megörökítésében, azok továbbra is köztünk maradtak. A délvidéki művészek a hely jellegéhez való ragaszkodásuk miatt iszonyatos kisugárzással bírnak. Nem röghöz kötöttek, csak hűségesek. Képeik tükrében megláthatjuk a magunk valóságát. A hagyományos vagy modern kihívások esztétikájával idomított ember folyton birokra kel ön-

Péter László: Benes portrérajz

magával, a világgal, és nehezen szabadul meg béklyóitól. Mindemellett, felnézni is képes az angyali kasztokba sorolható, élménytermő művészeinkre...

6.

Bábu, Mechanikus árnyfigura, Zentai csata, Plasztikus fal, Emlékmű, Bakteriofág, Madárijesztő, Műholdtáj, Body-art, Bal-kánon, Félelemgyár, Husika, Transzplantáció...

Megannyi szorongásos, életet féltő, de életigenlő remekmű vége-láthatatlan folyama. Benes önmaga által realistának mondott grafikai szabatos sorrendbe rakhatók, pontosan besorolhatók, rétegezhető, erőteljes ciklusokra bonthatók. A legtöbb, korával haladó művész életműve lételemként kezeli az elsuhanó jelen papírra feszíthető ki-tüntetett pillanatait. Ebből adódik össze az élményvilága, amelyet (több-kevesebb) sikerrel közvetít, és a meggyőzés erejével továbbad.

7.

A művész mindenkor hajlamos a meglátásai módosulásával szükség-szerűvé vált újításokra. Gyakran érzi a megújulás igényét, a lehetőséget is, és rájön annak használhatóságára.

Miután ezen törekvését felettébb élvezni is tudta, így látszólag semmi szokatlan nem volt abban, hogy Benes időről időre módosította a világképét, cserélgette a stíluselemeit. Mert a változatosság gyönyörködtet, még ha olykor fárasztó is tud lenni. Mégis, időről időre meglepődünk: hogyan jutott el az önmagát adó, de önmagát kereső művész e szokatlanul nagy változtatásokig? És mégis, hogyan felismerhető még mindig? Mert a nem mindig nyilvánvaló művészi fejlődés meglepő fordulataira képes volt: mégis stilisztikailag és technikailag is jól belátható utat bejárva fejlődött.

8.

Rokonítás: A korai, kartonlepedős, fekete-fehér árnyfigurái, amelyek legelőbb a földbe mosódtak, felszívódtak, majd lassacskán feldagadtak és fóliásátorszerű bugyrokká váltak, néha aborigin bennszülött kőrajzolatokra emlékeztetnek, olykor pedig Deim Pál festészetével rokonítható hasonlóságokat sejtetnek, idéznek. De mi várható el e gépiesen kereső, építhető lapos-geometrikus benesi ábrák és minták sematizmuslété mellett, melyek bugyrokként szép lassan belenőttek a testesedő, háromdimenzióssá vált, halovány derengésbe öltöztetett figurákba? Az elefántiázisban szenvedő túlméretezettek lettek a legszebbek. Széthasadoztak, szétfolytak és újabb emberléptékű alakzatokká, Husika-figurákká váltak. Színes erzetekkel, vonalakkal, pontocskákkal kiszínezett, valószerűtlen vagy túlvilági pötytyös farú, idomos-idomtalan női lényekké. Legújabb kori Willendorfi Vénuszokká. A legvégén mégis: bordacsontsovány, sámánisztikus relikviákká, jelképhasznú hordóabroncsokká, jelképes árnya(lako)kká. Akárcsak a már nagybeteg lepkegyűjtő, csontüregkutató Gálics Istvánnál: csontig lecupaszított mikroszkopikus lételemekké.

9.

Mikor, miért és hogyan? Sosem tudni, hogy a művész fejében pontosan hogyan tömörültek össze, és mivé váltak a mindeneket megvilágító rugalmas gondolatok. Hogy miként fogalmazódott meg a stílus- vagy a formaváltás igénye. De a spontán változ(tat)ások a legtöbbször jótékony hatással voltak/vannak a művészetére. A megcsontosodás elleni óvintézkedés a megújulás titkos aknamunkáját sejtető váratlan robban(tgat)ásaival meglepő, új eredményekkel jár. Az újjászületés csodájával.

II. Búcsúztató

10.

„Az emberi test sebzett, tépett, gólemmé növelt vagy más módon groteszkké nyomorított képével, apokaliptikus víziók, halálfélelmek megjelenítésével tiltakozom a háború ellen.” Így nyilatkozott a Mester egy alkalommal műveit általánosan jellemezve. Persze, ezek csak sze(gel)letei és sugallatai voltak mindannak, ami beleférhetett az életművébe. Mennél többel rendelkeznek, annál mélyebb és személyesebb tartalommal bírnak. Sokkalta több értelmezési lehetőség is van az alkotásaiban, mint amire ő gondolhatott, és amit szavakban el lehetne mondani. A vizuális nyelvezete érzelmileg – mérhetetlenül – gazdagabb, tartalmasabb a szavakban kifejezhetőnél, az elmondhatónál.

11.

Benes József 1956-ban végzett a Belgrádi Képzőművészeti Akadémia festészeti szakán. Friss diplomásan rajztanárként került Zentára. Amikor 1967-ben Ács Józseffel közösen megálmodták a Zentai csata hatalmas al seccoóját, úgy tűnhetett, hogy Benes Józsefnek már megoldódott a sorsa, immár az élbolyba kerülhetett volna. Végül azonban a Zentai Képtár munkatársaként került olykor bajba. Mindig sikerült kitalálnia valamit, amit rossz szemmel néztek az egykori, azóta névtelen senkikké vált elvtársak. Néhány kötekedő figyelmeztetés, fenyegetés, majd fenytés, elcsattanó pofonok, elzárás. Ennyi kellett, hogy 1978-ban hirtelen elhatározással a Tisza folyamát követve Szegedre költözzön. Később Kecskemétre került, ahol párjával, Gerle Margit keramikusművésszel közös, hosszú alkotói életük volt, és a lehető leggyakrabban állították ki együtt a műveiket.

12.

A halálhír átmenetileg lebénítja az embert: az elmúlás rejtélye megzavarja, bizonytalanságérzetbe taszítja még a gyakorlott tollforogatókat is.

A végtelenség kanyargó Tiszájába szerelmes művész, mára a magát mindenséggel mérő bartóki, túlpárti magaslatokat figyeli. A mélt-

tatásoknak, a Munkácsy-díjnak és más kitüntetéseknek itt már nincs nagy szerepük, mert a sarkalló elismerések leginkább az életben számítanak. Ide már csak a szárazabb tényyszerűségek valók, azonban méltatlan lenne Benes Józsefhez az eredményeit és művészi erőit, minőségeit szárazon, imamalomszerűen soroló megemlékezés. Közös barátjuk, Sziveri János költő emlékezete miatt inkább lehetne a Mester méltó búcsúztatója Szűgyi Zoltánnak egy kitűnő verse:

Bartók-partok¹

Míg mások
– ünőkoponyacsontcsokorban –
szökést kísérelnek
te
a kanyarodó partba marsz